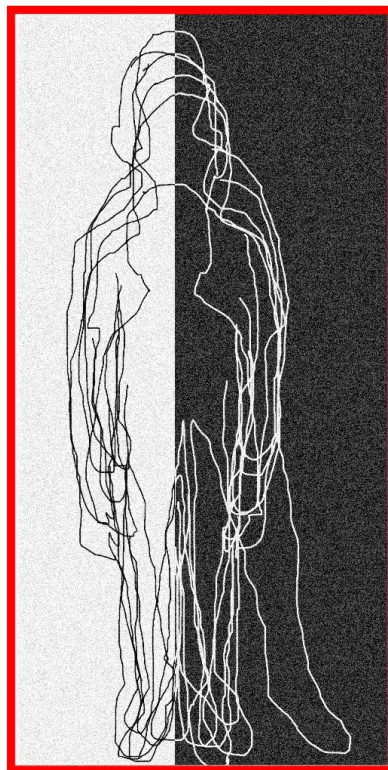

TREBALL FINAL DE GRAU
EN MESTRA D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA

**Anàlisi dels estereotips del cos humà
arran d'una acció performativa i la
creació d'una obra artística**

Alumna: Aroa Bort Pitarch
Tutora: Maria Avariento Adsuara
Àrea: Didàctica de l'Educació Plàstica
Curs: 2019-2020

Agraïments

Al llarg d'aquests mesos d'elaboració del meu treball final de grau, han sigut moltes les persones que m'han donat suport i animat per aconseguir obtenir aquest resultat. Així doncs, vull agrair-los tota la seua ajuda i suport.

En primer lloc a la meua tutora, Maria Avariento, pel seu recolzament incondicional, la tranquil·litat en els moments més crítics, la il·lusió i per tots els coneixements que ha compartit amb mi. Sense ella aquest projecte no haguera sigut possible. Gràcies pel teu esforç, les ganes amb les quals fas el teu treball i per la teva paciència infinita.

Gràcies a Abel i a l'alumnat de 6é B del CEIP Torreblanca, perquè la seva ajuda i participació ha enriquit molt aquest projecte.

Als meus mestres i professors d'art en la meua etapa escolar. En especial amb les que he tingut el plaer de compartir la meua etapa universitària, Paloma Palau i Maria Avariento, gràcies a les quals m'he animat a realitzar aquest projecte.

Gràcies als meus companys de promoció i al meu grup d'amigues que quasi ja puc dir que són la meua família, el seu suport incondicional i per creure en mi quan ni jo mateixa ho he fet. Especialment, nomenar a les meves companyes Tamara i Cristina, perquè juntes vàrem començar aquesta etapa i juntes l'estem acabant. Gràcies Sergio, Etel, Marta, Aarón, Mar, Maria, Soraya, Gerard, Victor, Patri, per haver contribuït al llarg de la meua formació com a mestra.

Als meus pares, per tots els sacrificis fets, per recolzar-me durant aquests quatre anys, per tota la seva confiança cap a mi, per estar orgullosos de mi i per suportar-me durant algunes temporades dures. I com no, al meu germà, Cristian, per la felicitat que em contagia sempre i per fer-me somriure quan més ho necessito. Per sempre estar al meu costat i per sentir-se orgullós de mi, quasi tant com jo ho estic d'ell.

A les meves ties, cosins i avis, que m'han demostrat tot l'important que és la família en l'etapa acadèmica, per escoltar-me i recolzar-me al llarg de tot el meu treball. Perquè sense ells no haguera sigut el mateix.

A Alfonso, la meua parella, per acompanyar-me en cada pas que done i per creure sempre en mi. Per donar-me suport i donar-me ànims sempre, fins i tot quan ni jo estava segura de mi mateixa. Gràcies.

Finalment agrair a les meues amigues Mar i Marta per tot el seu recolzament diari que m'han donat en l'elaboració del meu treball, per creure en el meu projecte i per no deixar que mai tire la tovallola. I a Lydia, pilar fonamental, sobretot aquestes últimes setmanes, per ajudar-me tant, per estar al meu costat sempre i per animar-me quan menys motivada estava. Gràcies a les tres.

Índex

1. Resum i paraules clau	4
2. Introducció	6
3. Justificació.	8
4. Objectius	10
5. Metodologia	11
6. Antecedents	13
7. Disseny de l'activitat	19
8. Desenvolupament de l'activitat	22
9. Resultats de l'activitat. Conclusions finals.	25
10. Linies d'investigacions futures	34
11. Bibliografia i webgrafia	35
12. Annexos	36

---

1. Resum i paraules clau

Aquest document planteja una activitat didàctica que en un primer moment s'anava a portar de forma presencial en els alumnes de 6é curs d'Educació Primària del centre CEIP Torreblanca, però a causa de la situació actual, el COVID-19 s'ha modificat i s'ha realitzat de forma telemàtica, intentant mantenir l'objectiu principal.

L'activitat es realitza a partir de la inquietud que es sent enfront de la influència dels estereotips del cos humà i les seves repercussions cap a la societat. Amb l'objectiu de reivindicar aquest fet mitjançant la força i el poder de transmissió de l'Educació Artística. S'ha portat a terme a través de l'Educació Artística, la qual s'utilitza com a eina per potenciar la creativitat, la motivació i la capacitat d'anàlisi.

Es treballa seguint un patró que s'hi ha obtingut arran d'obres d'artistes com Yolanda Domínguez i Barbara Kruger, entre d'altres. Les quals reivindiquen a través del seu treball aquest mateix tema. És a dir, la crítica social basada en els estereotips físics del cos humà.

S'ha treballat amb la metodologia d'art visual, on les imatges són el principal motor del projecte, ja que a partir d'aquestes s'obté tots els resultats del projecte. A més, es presenta el collage d'una forma alternativa a la comuna, on a través d'ell es realitza una anàlisi i s'expressa la crítica. Treballant la creativitat i la capacitat de crítica tant de forma individual com col·lectiva. Tot aquest projecte s'ha treballat de forma telemàtica, com bé s'ha comentat anteriorment, i amb l'aplicació d'edició fotogràfica, Photoshop.

Finalment, s'observen els resultats i es reflexiona sobre la importància de portar a la pràctica aquest tipus de projectes en l'aula de primària i les seves repercussions.

Paraules clau:

Estereotip, creativitat, capacitat d'anàlisi, cos humà, crítica social, fotografia, collage, metodologia d'art visual.

Abstract

This document presents an educational activity that was created to be done on a present-based modality with 6th grade students of the Torreblanca CEIP. As a result of the world Pandemic derived from Covid-19, this activity had to be modified and take place by telematic means, trying to meet and maintain the main objectives.

The activity is performed in response to concerns about human body stereotypes and the impact they have on society, all done with a clear objective of claiming this reality and to demonstrate the power that Arts can have in an educational sphere. This project has been developed by the use of principles from Arts education, that it is used as a powerful tool to foster pupils' creativity, motivation and their analytical skills.

I've worked following a pattern derived from the artwork created by Yolanda Domínguez and Barbara Kruger, among many others. These artworks vindicate what we want to show pupils, which is a social critic based on physical stereotypes people have of the human body.

The methodology that has been used to run this project is the visual arts, where images are the main motive of the activity. In addition, a series of collages are shown to pupils in an alternative way, so that through it an analysis is performed and the critic is exposed, making them work their creativity and critical capacities. This project had to be done by telematic means, as it was previously stated, with the use of photo editing programs as well as Photoshop.

Finally, we observed the results we obtained and reflect on the importance of carrying out this activity in the future, so it can be done on a present-based modality with primary school students and being able to see the impact of this activity on them.

Keywords:

Stereotype, creativity, capacity of analysis, human body, social critic, photograph, collage, methodology of visual art.

---

2. Introducció

En l'actualitat, l'Educació Artística es troba en una situació crítica a causa de l'escassa dedicació que se li atorga en el sistema educatiu actual. Amb més exactitud, l'assignatura d'Educació Artística comprèn dues sessions setmanals, i només una d'aquestes està dedicada a l'Educació Plàstica. D'altra banda, es veu repercutida la qualitat d'aquesta assignatura a causa dels escassos coneixements i recursos que l'equip docent adquireix i té al seu abast en aquesta àrea.

Tots aquests fets anomenats anteriorment, comporten al menyspreu de l'educació plàstica en els centres educatius, tant per l'alumnat com per a les famílies. Enfront d'aquesta situació cal treballar i mostrar la vertadera educació artística, per aconseguir que l'alumnat se n'adone de la presència i la potència d'aquesta en el seu dia a dia i en el seu aprenentatge.

En aquest moment, la societat es troba en una situació mai experimentada anteriorment a causa de la pandèmia mundial provocada per un virus del subtipus Coronavirus denominat COVID-19. Aquest fet ha provocat la suspensió laboral i educativa a tot l'estat espanyol, a causa de la implementació de l'estat d'alarma per part del govern central. Arran d'aquesta situació, s'observa la importància de l'art en situacions difícils, com s'observa en les xarxes socials i en altres plataformes. Aquest fet es veu reflectit en la pàgina web Lider Empresarial. On Garcia (2020) afirma que l'art està prenent molta importància en l'època de pandèmia, ja que tot i que no ens salva del coronavirus, sí que ho fa en referència a les possibles represàlies a nivell mental o espiritual.

Dit açò, cal remarcar que la creativitat i motivació dels nens i nenes va desapareixent a causa del poc ús i el poc coneixement que hi ha als centres educatius. Aquest fet crea el rebuig i la poca confiança amb un/a mateix a l'hora de crear i a l'hora de treballar artísticament. En el present projecte es pretén mostrar una visió diferent i donar a conèixer tècniques i suport artístic no habitual en les aules d'educació artística, per apropar l'alumnat a un llenguatge actual que ells coneixen, com són artistes que treballen en xarxes socials i l'audiovisual.

Així doncs, aquest Treball Final de Grau es basa en la creació d'imatges artístiques amb un missatge crític enfront dels estereotips i pensaments del cos humà en la societat actual. Per crear aquestes imatges es treballa amb tècniques de creació visual, com són el collage i la

---

fotografia, basant-nos amb la performance, més concretament aquella que treballa el cos humà.

L'activitat està totalment lligada amb l'Educació Plàstica, ja que aquest treball final de grau pertany a l'àrea de la Didàctica d'Educació Plàstica. Aquesta pràctica anava a ser implantada de forma presencial en el CEIP Torreblanca, amb l'alumnat de sisè curs d'Educació Primària. Un grup compost per 21 alumnes, 10 xiques i 11 xics. A causa de la situació actual, explicada anteriorment, aquesta pràctica passa de ser un projecte pràctic presencial a un projecte amb assistència telemàtica, de forma reduïda. La participació d'una part de l'alumnat és de forma totalment voluntària i amb el consentiment familiar.

Finalment, cal dir que l'art és una eina molt potent en l'educació, ja que motiva i causa la implicació de l'alumnat amb el treball. Per aquesta raó, s'ha decidit treballar artísticament un fet present en la quotidianitat de l'alumnat, on es processa missatges i situacions reals, al mateix temps que tècniques i competències específiques de l'educació artística.

---

3. Justificació.

L'elecció del tema d'aquest treball final de grau ha sorgit per la inquietud que sento com a futura docent quant als estereotips de cos, la força de les imatges en les xarxes socials i tot allò que es ven com a "cos i mesures perfectes" en els comerços i, a conseqüència de tots aquests fets, la seva repercució en l'alumnat i en les aules d'educació primària.

Per fer referència a tots aquests fets cal dir que l'educació està directament lligada amb els constants canvis que viu la societat, per aquesta raó es creu en la importància de treballar situacions quotidianes i potenciar la seua reflexió. Per portar-ho a la pràctica de forma artística, es treballa especialment amb el Bloc 1: Educació audiovisual i el Bloc 2: Expressió artística, de l'Educació Artística: Plàstica.

Aquest projecte és una oportunitat tant per a l'alumnat com per a l'equip docent, on ajuda a aprendre a reflexionar i ser crítics en front de situacions com aquesta: els estereotips. Mitjançant l'art es vol treballar competències directament lligades amb la plàstica com és la fotografia, la línia i el collage, però també la reflexió i la creació d'obres davant d'imatges i sentiments que causa la performance.

Mitjançant aquesta activitat es creu que l'alumnat serà capaç de viure i de conèixer la part crítica de situacions quotidianes. Al mateix temps, se n'adonarà de la seva capacitat d'anàlisi i creació a partir d'imatges que té al seu abast però, pot ser abans no s'havien aturat a analitzar-les. A més, es presenta la necessitat de reflexionar sobre imatges de xarxes socials, anuncis, comerços, etc. i treballar a partir de la performance i d'imatges que ells mateixos són partícips.

Al llarg d'aquest projecte és molt important el coneixement de diferents artistes per part de l'alumnat, ja que per realitzar cada apartat es treballen aquells/es que s'han tingut com a referent. Un dels objectius és visibilitzar la importància de la dona artista en aquest projecte, fet que es veu reflexat en el gran nombre que es troba en els antecedents. A més, es creu en la necessitat de treballar a partir de la performance amb nens i nenes d'aquesta edat, ja que aquesta aflora els sentiments i al mateix temps incrementa la seva motivació de treball. D'aquesta forma s'aconsegueix crear un pensament crític i l'acció de l'alumnat front a situacions del seu dia a dia.

El projecte es porta a la pràctica per donar a veure a l'alumnat que l'art no només es troba en una pintura o una escultura, sinó que l'educació plàstica és molt més que copiar obres o fer activitats en una data de celebració com pot ser nadal o pasqua. Per aquesta raó cal nombrar l'art conceptual i performance, on l'alumnat se n'adona que en la seva vida quotidiana es troben en situacions artístiques i cal saber reflexionar i tenir una actitud crítica front a aquestes. A més, en aquest projecte l'alumnat treballa amb material i imatges del seu abast i al mateix temps amb continguts acadèmics, per tant, es pretén treballar de forma pràctica i visual per a potenciar la seva motivació i canviar aquesta visió cap a l'educació artística.

Es preveu que al llarg d'aquest treball l'alumnat adquirirà alguns coneixements de forma inconscient quant a l'art. Al llarg de tot el procés s'ha de tenir present que l'educació artística és la principal eina que s'utilitza durant tota l'activitat, per tant cal mostrar i donar a conèixer cada mètode, concepte i material que s'empra per a la seua elaboració. D'aquesta forma l'alumnat està coneixent noves tècniques i recursos arran de la posada en pràctica i des d'una situació diferent a la comú, és a dir, són ells i elles els creadors i no l'observador de l'obra.

En aquest projecte és molt important la participació de l'alumnat i donar-los l'oportunitat de conèixer i viure l'educació plàstica d'una forma inusual a la que ells i elles coneixen. Cal remarcar la importància de portar-ho a la pràctica en l'aula de primària i per tant que siguin capaços d'observar, reflexionar, experimentar i conèixer l'art de forma personal i poder arribar a les seves pròpies conclusions.

Finalment m'agradaria concloure aquesta justificació remarcant la importància que té treballar aquestes situacions per poder evitar algunes conseqüències a les quals es pot arribar arran dels estereotips imposats per la societat, com pot ser l'anorèxia i la bulímia, entre d'altres. A través d'activitats com aquestes l'alumnat crea una capacitat de detectar i actuar de forma positiva sobre aquests problemes, que malauradament segueixen presents a dia d'avui.

4. Objectius

Objectius generals:

- Reflexionar mitjançant l'educació artística per treballar els estereotips i tipus de cos perfecte que es dona.
- Crear imatges a partir de la performance i el collage.
- Produir obra artística per reflexionar sobre problemes socials com els estereotips.

Objectius específics:

- Formar l'esperit crític de l'alumnat, a partir de la creació d'imatges.
- Reflexionar davant d'imatges i extreure les seves opinions.
- Visibilitzar els prejudicis que pot aportar les noves tecnologies.
- Conèixer les dificultats i malalties que poden aparèixer arran d'aquests fets.
- Treballar la línia del contorn d'objectes.
- Visibilitzar a la dona artista.
- Analitzar elements estructurals i compositius comuns amb la imatge fotogràfica.
- Identificar el valor expressiu del llenguatge que intervé en una producció visual.
- Observar i interpretar els elements de l'entorn social, cultural i artístic presents en els mitjans de comunicació audiovisual i d'internet.
- Expressar de forma personal emocions, idees, accions i situacions utilitzant elements del llenguatge visual.
- Realitzar produccions artístiques elegint els materials i recursos informàtics i tecnològics adequats.
- Utilitzar el punt i la línia com a element descriptor de detalls i d'expressió.
- Treballar el color i textures per a potenciar l'obra plàstica.

---

5. Metodologia

Fent referència a la publicació del llibre *“Metodologías participativas en la enseñanza universitaria”* es defineix metodologia com “el procés interactiu basat en la comunicació professor-estudiant, estudiant - estudiant, estudiant - material didàctic i estudiant - medi, que potencia la implicació responsable d'aquest últim i aporta la satisfacció i enriquiment de docents i estudiants” (López, 2005). Més concretament, centrant aquest treball dintre de la metodologia artística d'ensenyança, es diu que “s'entén aquestes metodologies com aquelles basades en les formes en que l'art utilitza les idees, els processos i la matèria. Són les específiques dels processos d'ensenyança-aprenentatge propi i únic de l'art.” (Rubio Fernandez, 2015)

Fent referència a aquest projecte, les metodologies emprades són diferents en cada fase didàctica. Primerament cal nombrar la metodologia d'investigació, basada en les arts visuals, ja que es considera que “aquestes porten a terme una exploració sistemàtica de la dimensió visual de la realitat, mitjançant les referències a la pròpia història de l'art i mitjançant la creació d'imatges” (Molinet Medina, 2015). En aquest cas és l'alumnat el que explora, observa i se n'adona de situacions quotidianes del seu entorn, com són els estereotips del cos humà. És arran d'aquest fet, i amb el coneixement d'artistes els quals amb les seues obres critiquen aquest mateix tema. Així apareix i es potencia la seva visió crítica front a situacions reals, a més de la necessitat de creació d'imatges finals per fer front a aquesta crítica social.

Treballant amb aquesta metodologia es fomenta l'aparició d'un punt de vista de la realitat diferent al comú en la societat, ja que com bé s'afirma “la fotografia genera noves formes d'imaginació perquè les seves imatges són diferents a la resta dels objectes visibles” (Pierroutsakos y Deloache, 2003; Deloache y otros, 1998; Yonas, Chov y Alexander, 2005). La finalitat d'aquest treball és treballar les fotografies per representar, analitzar i interpretar una qüestió social que no deixa d'influir en el desenvolupament de l'alumnat.

Quant a la producció de les fotografies d'aquest projecte, cal dir que la seua finalitat és crear un pensament crític i transformatiu. Ja que amb l'elaboració d'una fotografia es pretén que l'alumnat sigui conscient del treball que hi ha darrere d'una captura molt elaborada i reflexionada, com bé es mostra en les xarxes socials i en els grans inicis.

D'altra banda, cal nombrar les metodologies performàtiques o d'acció, mètode lligat amb el que s'ha comentat anteriorment. Segons Silvia Martínez (2018), aquesta metodologia és l'encarregada del procés de pensament i de disseny d'obres al mateix temps que s'està performant la realitat. En aquest projecte la performance es veu molt present, ja que en tot moment es vol potenciar la crítica, la capacitat d'anàlisi, per fer front i saber actuar artísticament al problema que se'ls presenta a través de la participació directa de l'alumnat. D'aquesta forma l'alumnat es troba totalment present tant en la producció com en la finalitat, s'ent així els creadors principals de cada moment del anàlisi. Així un dels objectius principals de treballar performativament es compleix, és a dir, l'alumnat s'involucra i aflora els sentiments i l'empatia per obtindre respostes artístiques.

Per últim, cal remarcar la importància de la imatge visual. Com bé s'ha explicat abans, la imatge té molta força en aquest projecte, on els resultats d'aquest treball es veuen reflectides. Es crea emprant la tècnica artística del collage, tècnica la qual s'utilitza normalment en l'aula d'educació plàstica, però d'una forma i temàtica diferent, ja que en aquest cas es crea un collage a partir de ser participants en una performance. Per tant es pot dir que es combinen dues tècniques, per una banda el collage i per altra la performance, creant així una participació total amb un únic estil artístic.

---

6. Antecedents

Aquest treball final de grau és dissenyat per tal de mostrar i conscienciar a l'alumnat d'un fet actual de la societat. Els estereotips i el pensament que predomina en la nostra societat enfront del "cos perfecte" i fomentar la reflexió per part de l'alumnat quant als seus prejudicis mitjançant la performance i el collage.

Per conèixer els antecedents d'aquest projecte cal realitzar un breu recorregut al voltant de la història de l'art crític i reivindicatiu predominant en dones artistes. És al voltant de la segona meitat del segle XX i als Estats Units quan les dones varen tindre els primers moments representatius en l'àmbit artístic, tot i que cal tenir en compte la figura d'artistes les quals oferiren la visió de la dona i la crítica cap als estereotips culturals, com és el cas de l'artista mexicana, Frida Kahlo.

És en aquesta etapa artística quan les dones varen començar a tenir l'oportunitat de transmetre la seva potència en l'art. Aquest moviment no es basava en l'estètica de l'obra, ja que el principal objectiu era el missatge i el discurs de les artistes. La figura del cos humà va obtenir una gran importància en aquesta etapa artística, el qual potencia l'empatia de l'espectador cap a l'artista i els seus sentiments i experiències. Cal fer especial recalcament a la performance, metodologia molt emprada en l'art femení per reivindicar i criticar la desigualtat social entre homes i dones. Moltes han sigut les artistes que han participat en aquest procés artístic i reivindicatiu, alguns exemples són Vanessa Beecroft, Shirin Neshat, Cindy Sherman, Nancy Spero, Shigeko Kubota i Yolanda Domínguez.

Al llarg d'aquesta proposta s'ha analitzat i estudiat el treball de les artistes nomenades anteriorment i més concretament aquelles que s'han escollit com a referents per a portar a terme l'elaboració d'aquesta proposta didàctica en l'àmbit artístic.

Com a inspiració per treballar la performance al llarg del procés, una de les artistes que s'ha escollit és **Vanessa Beecroft**, artista performista contemporània nord-americana. Beecroft treballa amb el cos humà, especialment amb el de les dones. El seu primer objectiu consisteix a normalitzar el nudisme de la societat, però al mateix temps treballa amb la transmissió d'altres missatges.

Cal dir que l'artista va portar a la pràctica la seva primera obra, VB0, arran del seu llibre "El libro de la comida" després d'un temps lluitant contra l'anorèxia, per tant, cal ressaltar que

aquesta obra té un gran vincle amb un dels objectius que es vol treballar. En aquesta obra l'artista vol fer front a l'obsessió que sent pel control del menjar i la seva pròpia imatge, a més de la importància que li dóna la societat a l'estètica femenina. És convenient conèixer aquest fet, ja que es pretén que l'alumnat sigui conscient de les conseqüències que porta la presència dels estereotips en la nostra societat.

Cindy Sherman també ha sigut una referent estudiada per a portar a terme aquest projecte. S'ha tret informació d'aquesta artista fotògrafa, ja que el principal objectiu de les seves obres és transmetre mitjançant la fotografia un missatge a la societat. Les imatges en aquest "TFG" tenen molta importància, per aquesta raó Sherman és una bona referent en aquest aspecte. S'ha indagat en les obres de l'artista, prenent especial importància cada detall de les fotografies i com s'aconsegueix transmetre els missatges, algunes d'aquestes tècniques poden ser emprades per a les fotografies realitzades al llarg del projecte. En la posada en pràctica, són les imatges les encarregades d'aconseguir la reflexió i empatia en l'alumnat. Les fotografies realitzades en aquest treball han estat molt estudiades i amb una finalitat fixada, igual que Sherman en el seu treball.

En aquest apartat també cal fer referència a **Yolanda Domínguez**, artista espanyola performista. Aquesta utilitza la ironia i la descontextualització per a crear situacions i escenaris on l'espectador es sent partícip. La finalitat de la seva obra consisteix a despertar la consciència social i potenciar una societat crítica mitjançant accions performatives. L'artista crítica temes socials, en especial diferències de gènere i el consum en la societat. En aquest projecte, Domínguez és una referent molt important, ja que aquesta té un gran vincle amb aquest treball i utilitza una plataforma digital a la qual tothom té accés, com és el cas de YouTube. L'alumnat pot accedir fàcilment a aquesta xarxa social, on l'artista comparteix algunes de les seues obres i l'alumnat pot visitar-les, fet que potencia la seva reflexió en aquest conflicte social quant als estereotips i els consums.

A més, també s'ha indagat en el món de les xarxes socials i on destaca la "instagramer" **Celeste Barber**, amb actualment (2020) una mitjana de set milions de seguidors aproximadament. Barber utilitza les xarxes socials i les imatges com a eina per criticar els estereotips i pensaments del "cos perfecte" que la societat ha creat. Selecciona imatges poc comunes en el nostre dia a dia de models i les imita amb un to d'humor, d'aquesta forma reivindica aquest fet mitjançant el poder d'una bona imatge i la ironia.

Imatge extreta de la xarxa social del perfil de Barbara Kruger. (Barber, 2020)

L'elecció d'aquestes artistes són bons referents, ja que aconseguixen l'atenció i la motivació, objectiu que es vol dur a terme en aquest projecte per part de l'alumnat. Quant a la performance, tant Dominguez com Barber reivindiquen la vertadera cara de les fotografies de les models utilitzades en marques de roba, ja que la seva finalitat és mostrar una realitat que no es troba en la vida quotidiana, contràriament al que volen mostrar i reivindicar aquestes dues artistes. Per tant, un dels objectius és que l'alumnat utilitza les xarxes socials, com són Instagram i YouTube, com una eina i potenciar la seva curiositat per allò que es treballa en el projecte.

Les imatges que s'adjunten a continuació han sigut triades per a mostrar el que s'ha explicat anteriorment. Com són el cas de les imatges de dones on es presenta una imatge trista, dèbil, desganada, entre altres qualificatius que poden arribar a ser inclòs despectius; i amb unes imatges d'homes forts i valents, tot el contrari que en el cas anterior, és a dir, transmeten uns qualificatius positius. Aquesta elecció també és donada a causa de la seva presència en el dia a dia de la societat, ja que es troben en anuncis als centres comercials, televisió, xarxes socials, parades d'autobús, etc., però no destaquen sobre els individus, ja que la societat està acostumada a aquest fet, i per tant és un fet que està normalitzat. Per aquest motiu és molt important treballar aquest fet amb l'alumnat des de ben menuts, per aconseguir la seva crítica i la seva capacitat d'afrontament aquests estereotips. Com bé s'ha

anomenat anteriorment, aquests són alguns exemples de les imatges dels anuncis que dona un gran comerç com és el cas d'Inditex, conegut no tan nacionalment com mundialment:

Imatge d'un home fort, i amb empoderament que transmet energia.

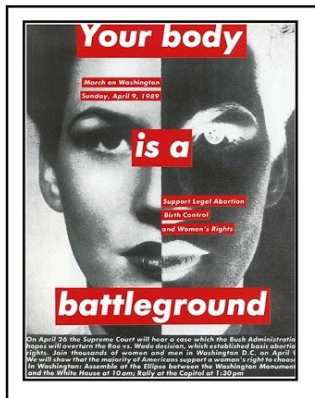

Imatge d'una dona dèbil, sense gana i amb una postura que transmet cansament.

Imatges extrems del vídeo en línia Domínguez, Y. (2016). *Niños vs. Moda*

Per a l'elaboració d'una part de la pràctica d'aquest TFG, cal fer referència i destacar a l'artista conceptual, **Barbara Kruger**. L'objectiu de les seves obres consisteix a fer una crítica a la societat mitjançant una crítica a la televisió i a la cultura. Aquesta utilitza el collage i a més la redacció per a transmetre i cridar l'atenció de l'espectador. Normalment, les seves obres estan compostes d'imatges potents, utilitzant una tècnica anomenada estampació, amb l'ús del blanc i negre en la imatge i una frase amb molta força ressaltada amb color roig. Aquest estil és un referent emprat per a l'elaboració dels projectes finals de l'alumnat on s'obté un collage amb aquests mateixos colors (blanc, negre i roig). Amb la finalitat d'aconseguir una estètica simple, contundent i empoderada de sentiments i fets reals. Activitat que s'explica més detalladament en l'apartat 9, resultats.

Aroa Bort (2020) Maniqué a l'estil de Barbara Kruger. FotoEnsayo Elemental compost per una fotografia digital de Aroa Bort i una Cita Visual Literal (Barbara Kruger, 2004)

També cal fer referència a l'artista **Joaquín Roldán Ramírez**. Artista i professor que m'ha acompanyat durant dues pràctiques al llarg d'aquest curs acadèmic. En una d'aquestes pràctiques hem utilitzat el contornisme, tècnica que he volgut emprar en part del collage final. En aquesta pràctica es va dibuixar el contorn d'uns objectes (pedres i pals), com s'observa en la imatge de la dreta. En aquest projecte el principal objecte treballat és el cos humà, per aquesta raó el contornisme, la línia i el punt es treballa a partir d'aquest. D'aquesta forma es mostra a l'alumnat que cada cos és diferent però tots són acceptats i valorats per igual. Es vol mostrar a l'alumnat que es poden transmetre missatges amb metodologies molt senzilles, però estudiant molt l'objectiu de la pràctica.

Per últim **Jenny Holzer** és una artista resident de Nova York, aquesta utilitza l'art per gravar missatges breus on denuncia la injustícia que reben les dones en la societat. Pense que aquesta utilitza un llenguatge molt potent per comunicar els seus missatges. En aquesta pràctica s'ha d'aconseguir que l'alumnat sigui capaç d'utilitzar un llenguatge encertat i potent per aconseguir l'objectiu fixat, per aquesta raó és convenient donar a conèixer el treball i les obres d'aquesta artista. Al llarg d'aquests projectes no només ens centrarem a utilitzar missatges relacionats amb les dones i xiquetes, ja que la finalitat és acceptar tota mena de cos, tant de dones com homes.

Com bé es pot observar tots els meus referents són artistes contemporanis i en les seves obres el més important és el missatge que transmeten. Es pot diferenciar el treball característic de cada artista, és a dir, cadascú treballa diferent però tots aquests tenen la finalitat de les seves obres molt fixada. S'ha volgut realitzar aquest treball d'aquesta forma, ja que és tot un repte per a mi treballar l'art de forma conceptual per transmetre un missatge i fer-ho amb la potència de l'educació. L'elecció d'aquests referents m'ha conduït a una reflexió sobre els objectius que es vol transmetre i la seva finalitat.

---

7. Disseny de l'activitat

Una vegada estudiats diferents artistes, metodologies i reflexionat quant a la pràctica, en aquest apartat es presenta el disseny de l'activitat per a la posada en pràctica d'aquesta proposta didàctica.

En aquesta activitat és la metodologia artística basada en les arts visuals la que predomina al llarg del treball. Han sigut moltes les artistes les quals han reivindicat amb els seus treballs i projectes els estereotips que existeixen en la nostra societat, en aquesta proposta es pretén treballar aquest mateix conflicte que avui en dia segueix estant present. Així doncs, s'ha estudiat i informat molt sobre el treball d'aquestes artistes per aconseguir crear una proposta didàctica adequada a les situacions socials i acadèmiques de l'educació actual.

Aquest treball està dissenyat per treballar amb l'alumnat de forma experimental en l'aula, amb la finalitat de treballar la fotografia, la performance i la creació d'un collage. Però, a causa de la presència del COVID-19 l'elaboració de tot el projecte s'ha portat a la pràctica de forma telemàtica, per tant ha sigut modificada per a treballar mitjançant diferents plataformes per comunicar-se amb l'alumnat i poder obtenir els resultats del projecte.

Es comença treballant amb la performance, per fer-ho s'utilitza una breu presentació amb la finalitat de crear un pensament crític en l'alumnat, és a dir, aconseguint que l'alumnat se n'adone que aquest fet està en el seu dia a dia tot i que a voltes passa desapercebut. En aquesta presentació es mostra a l'alumnat possibles estereotips comuns, i a més es llancen diferents qüestions amb la finalitat d'arribar a la reflexió. Tota aquesta presentació s'acompanya amb un document de Prezzi (Annex 1), per poder visualitzar diferents imatges de xarxes socials i de comerços coneguts on es veu reflectit amb exemples i a més un video-performance de l'artista Yolanda-Domínguez. En aquesta presentació es dóna importància a les xarxes socials, ja que l'alumnat comença a tenir un primer contacte amb aquestes plataformes i les tenen al seu abast cada dia.

A continuació, s'utilitza la fotografia junt amb la performance, on l'alumnat es sent el principal protagonista. A partir del document compartit (Annex 2) s'invita a tothom a participar en l'activitat de forma voluntària. En aquest document es troben les directrius per a realitzar les fotografies, que s'elaboren de forma individual, és a dir, es realitzen les

fotografies en casa amb l'ajuda d'algun familiar. Per tant, l'alumne/a ha d'obtenir un total de 4 fotografies del seu cos, on el principal objectiu és veure les característiques de cada un/a.

A partir del procés comentat anteriorment, amb el conjunt de fotografies que cada alumne/a obté es passa al següent pas, l'edició del projecte amb el programa Photoshop. En primer lloc es porta a terme una sèrie mostra, que consta de dues parts. D'una banda, es mostra amb una sola imatge el material que s'utilitza, on es veuen les fotografies dels nens i nenes. D'altra banda, una sèrie mostra on es superposa un maniquí sobre aquestes fotografies.

A continuació, fent ús del programa Photoshop i del material preparat anteriorment es treballa per obtenir una mitjana visual, on s'utilitza la transparència i la superposició, per aconseguir el resultat que es proposa, és a dir, mostrar la visibilitat total de la suma de totes les característiques visuals de cada imatge, fet que podem comparar amb la mitjana aritmètica, ja que es suma totes les dades i es divideix pel seu nombre.

“Desde que se publicó mi alocución, he podido hacer varios ensayos y he descubierto que, en realidad, el procedimiento fotográfico al que me referí permite obtener con precisión mecánica una imagen generalizada, una imagen que no representa ningún hombre en concreto, sino a una figura imaginaria que posee los rasgos medios de un determinado grupo de hombres. (...) se trata del retrato de un tipo, no del de un individuo.”

Francis Galton (2006:138)

Amb aquest programa es treballaran dos tipus d'imatges. En primer lloc, només seran les imatges de l'alumnat les que es superposen una amb l'altra, obtenint un resultat final només del cos dels nens i nenes. És en segon lloc quan es compara el cos de l'alumnat amb un maniquí, així doncs, dividirem aquest procés en dues parts: primerament es compara cada cos amb el maniquí; i, a continuació amb la imatge resultant de la superposició de les transparències de les siluetes de l'alumnat es compara amb el maniquí.

D'aquesta forma obtindrem dos resultats, en el primer es pot observar les diferències de cada cos i al mateix temps les similituds de tots ells, mostrant així que tot i que mostrem diferències, tothom és igual; i, d'altra banda, obtindrem una comparació amb un maniquí, eina que utilitzen els grans comerços per vendre el seu producte i influenciar amb els estereotips de cos de la societat, tant d'home com dona.

Una vegada treballades les imatges es convocarà a l'alumnat a una videoconferència per mostrar les imatges resultants, per aflorar la seva reflexió i poder arribar a conclusions on l'alumnat mostre les característiques personals de cada un d'ells i elles, tot i que no deixen de pertànyer a un mateix grup amb característiques semblants.

De nou, es convoca a l'alumnat a una nova videoconferència on es mostra les imatges treballades i el resultat d'aquestes. En aquesta xerrada l'alumnat té la possibilitat de comentar amb la resta els seus pensaments i inquietuds arran de les imatges que s'han treballat i del que es troben ells i elles en el seu dia a dia en les xarxes socials, comerços, etc.

Una vegada s'ha treballat amb la performance, per potenciar la reflexió de l'alumnat i veure les seves inquietuds enfront d'aquesta situació, es treballa amb el collage. El collage és una eina molt utilitzada en les aules d'educació artística en educació primària, però en aquest projecte es pretén obtenir un collage resultant diferent de l'habitual. Cal tenir present que en la majoria de pràctiques, l'alumnat treballa el collage per a copiar obres, i en aquesta activitat és l'alumnat l'encarregat de crear aquesta obra.

Aquesta part de la pràctica també ha sigut modificada a causa del Coronavirus. Per tant l'elaboració ha sigut també de forma telemàtica i el collage resultant ha sigut elaborat amb una aplicació d'edició d'imatges. En la videoconferència, una vegada comentades les imatges resultants, es passa a portar a la pràctica el collage conjunt. Es l'alumnat aquell que elegeix un lema per a incorporar-lo al collage, per a l'elecció del lema es faciliten alguns conceptes com és "cos", "salut", "límits", "jo", "patró", entre d'altres. Entre tots els i les alumnes s'elegeixen alguns conceptes i s'utilitza la plataforma en línia "generador de eslògans" per a escollir un possible lema per a posteriorment utilitzar-lo en el collage.

Una vegada escollit el lema i les fotografies individuals, es realitza el collage amb una aplicació d'edició d'imatges. Amb aquest s'obté el resultat de les siluetes de les fotografies individuals i finalment s'introdueix el lema que s'ha escollit entre tots i totes en l'última videoconferència.

Finalment es presenta el total de tot el projecte a l'alumnat mitjançant una altra reunió telemàtica. En aquesta es realitza una breu introducció per a recordar allò que s'ha treballat

---

en les anteriors reunions i finalment es mostra a l'alumnat el collage que s'ha elaborat. També és en aquesta on s'obté els comentaris finals i les seves opinions quant al projecte elaborat de forma telemàtica i a més els diferents pensaments que tenien al principi del procés i en finalitzar.

8. Desenvolupament de l'activitat

Justificació

Aquest projecte és dissenyat per portar-lo a la pràctica amb alumnat d'educació primària, més concretament en sisè curs. Per a dur-lo a terme amb un alumnat d'edats més primerenques caldria adaptar-lo a les necessitats d'aquests. La pràctica d'aquest projecte és molt important per comprovar la potència de l'educació artística davant de situacions com aquesta en la vida quotidiana.

Participants

Aquesta activitat s'ha dissenyat per portar-ho a la pràctica en el col·legi públic Torreblanca, de la localitat de Torreblanca, situat al nord de la província de Castelló. En un primer moment eren 21 alumnes, més concretament 10 nenes i 11 nens, els quals anaven a participar en el projecte. Però, com bé s'ha explicat anteriorment, a causa del COVID-19, es porta a la pràctica de forma reduïda amb alguns alumnes i familiar de l'autora del TFG.

Objectius

L'objectiu principal d'aquesta activitat és que l'alumnat sigui conscient de la quantitat d'estereotips marcats en la societat actual, treballant amb l'ajuda del recurs visual i amb la creació d'un collage, arran d'una performance prèvia i utilitzant diferents tècniques artístiques.

Metodologia

En un primer moment, l'elaboració d'aquest projecte es dividia en tres parts.

En primer lloc es pretén conscienciar a l'alumnat d'un fet actual en la nostra societat mitjançant l'art visual, més concretament, la performance. Aquesta metodologia crea un alumnat crític i reivindicatiu enfront dels estereotips d'home i dona en les xarxes socials i grans comerços. Per realitzar aquesta tasca es treballa arran d'artistes performistes que reivindicuen aquest mateix conflicte amb les seues obres. Aquest apartat del treball s'ha

---

realitzat de forma telemàtica mitjançant una videoconferència, i d'aquesta forma s'ha pogut mantenir l'objectiu principal.

Quant al següent pas, en un primer moment s'anava a utilitzar recursos visuals i una càmera. Però amb l'adaptació de l'activitat de forma telemàtica, els i les alumnes han realitzat les fotografies de forma voluntària en casa. Tot i que la pràctica ha sigut modificada a causa del virus, l'alumnat no ha deixat de ser el principal protagonista, fet que els permet realitzar una pròpia experimentació, ja que ells mateixos són els que experimenten amb el seu cos les diferències dels uns als altres. Igual que en el cas anterior, el principal objectiu es segueix mantenint.

Per finalitzar, s'anaven a formar grups de 5 persones, on l'alumnat treballava el collage amb la seva pròpia figura, utilitzant la línia de contorn i la paraula. Però aquesta part de la pràctica també ha sigut modificada, ja que ha sigut elaborada per mi mateixa i de forma digital. En aquest cas l'objectiu sí que ha sigut modificat, ja que en un primer moment es pretenia que l'alumnat treballarà artísticament, però no ha sigut possible, en canvi sí que es manté l'objectiu d'explotar la seva capacitat de fer front a aquesta situació social i d'aquesta forma ser capaços d'actuar-hi.

Arran de totes aquestes imatges capturades al llarg de la pràctica, es treballa i s'analitza els resultats, per treure les respectives conclusions.

Material

El material que s'utilitza al llarg d'aquest projecte es el següent.

- Ordinador
- Càmera fotogràfica
- Trípod
- 1 maniqui
- Programa d'edició digital Photoshop
- Fotografies de l'alumnat

Temporalització

Primera sessió (1 hora):

La primera part de la pràctica d'aquest projecte consisteix a presentar l'activitat que es realitzarà a través d'una plataforma de videoconferència. Així doncs, es presenten les tècniques i el material amb el qual es porta a terme. Es crea una visió crítica enfront de la influència dels estereotips de la societat en l'alumnat, on les imatges són el principal material d'aquesta sessió.

Durant aquesta primera sessió es respon i resol tots els dubtes i inquietuds que pugue plantejar l'alumnat. Aconseguint així que els nens i nenes es posen en el paper d'artistes i potenciant la seva creativitat al voltant de fets actuals.

Segona sessió (1 hora):

En la segona sessió es pretén treballar amb la fotografia i les imatges, ja que tenen un gran pes en aquest projecte. Es presenta el document Prezzi a l'alumnat i es planteja diferents qüestions per tal d'arribar a la seva reflexió i obtenir respostes. A més, es demana a través d'un document la seva participació quant a la realització de les seves fotografies.

Tercera sessió (1 hora):

Es presenten les imatges resultants prèviament editades. Amb la projecció i edició d'aquestes es pretén que l'alumnat se n'adone amb imatges molt treballades el que s'ha explicat anteriorment en la teoria. D'aquesta forma l'alumnat se n'adona del que fa una imatge, una publicitat, les xarxes socials i podrà comparar amb la realitat del seu dia a dia, a través de la comparació dels seus cossos amb els companys i companyes.

A més, en aquesta mateixa sessió es dedica un temps de la videoconferència per buscar un lema potent per a aquest conjunt d'imatges i completar el collage. Així doncs, la finalitat és treballar el poder de les paraules en l'àmbit artístic, ja que es pretén buscar un lema que transmeta un missatge molt important.

Quarta sessió (1 hora):

En aquesta sessió es mostra el collage resultant de les imatges que l'alumnat ha facilitat. Aquest collage es veu conclòs amb la incorporació del lema escollit en l'anterior sessió. Finalment, es parla de l'obra resultant aconseguint que l'alumnat opine de tot el procés

---

creatiu i del resultat del projecte. Al mateix temps es comenta els sentiments i opinions de l'alumnat enfront d'aquest fet en la societat.

9. Resultats de l'activitat. Conclusions finals.

Una vegada posada en pràctica l'activitat s'han trobat els següents resultats (mitjana visual, sèrie mostra i línia contorn), els quals s'han dividit en tres apartats. L'objectiu en comú dels tres apartats és mostrar la part crítica cap als estereotips i treballar de forma pràctica i conceptual aquest fet en l'àmbit artístic.

Els resultats obtesos han sigut adaptats a la situació social en la qual l'educació es troba actualment (2020), a causa del COVID-19. Com bé s'ha explicat anteriorment l'activitat ha sigut modificada i per tant passa de ser una activitat presencial a una telemàtica, açò afecta la participació i l'elaboració, i per tant de forma indirecta es veuen afectats els resultats. Tot i aquest inconvenient, s'hi ha obtingut l'objectiu marcat i la resposta final ha sigut positiva i gratificant.

Per obtenir aquest material final s'ha lliurat prèviament unes instruccions a l'alumnat per a poder portar a terme l'activitat d'una forma individual i definida. L'alumnat ha realitzat una sèrie de fotografies en casa, amb unes mateixes característiques seguint el patró establert. Aquestes imatges han sigut treballades, suprimint els rostres dels nens i nenes per mantenir el seu anonimat i d'aquesta forma la seva privacitat, encara que han sigut lliurades de forma totalment voluntària i baix el consentiment parental. A més, l'ús d'aquestes imatges no té altra finalitat que la de complir una proposta didàctica. Tot i que el nombre d'alumnes que han col·laborat és molt baix, més concretament, sis alumnes, cal agrair la participació i gràcies al material obtingut s'ha pogut portar a terme el projecte i obtenir tots els següents resultats.

SERIE MOSTRA

Aquest primer apartat es presenten dues propostes de sèrie mostra, "imatge la qual presenta una mateixa activitat, situació o concepte a través de diferents motius, siguin persones, edificis, objectes o peces. Cada fotografia de la sèrie exhibeix un membre o un element singular d'un grup o de les parts del conjunt." (Roldan i Marín, 2009).

En primer lloc es presenta una sèrie mostra de les imatges que s'ha utilitzat per a portar a terme el que després es mostra, és a dir, la mitjana visual i la línia i contorn. En aquesta sèrie mostra s'observa la mateixa activitat quant a la posició corporal dels participants. A més, s'observen les diferències de cada alumne/a quant al cos i serveix d'eina per complir l'objectiu final. Cal remarcar, com anteriorment s'ha comentat, que en tot moment es manté l'anonimat de l'alumnat, com bé saprecia a les imatges els rostres han sigut desenfocats.

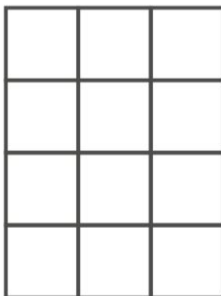

Alumnat de 6è curs d'Educació Primària del CEIP Torreblanca (2020). Sis retrats del cos complet. **Serie Mostra** organitzada per sis fotografies digitals, totes elles d'alumnes, tres nenes i tres nenes.

A més, s'ha creat una sèrie mostra alternativa superposant un maniquí enfront de cada cos, aquest objecte potencia la imatge, ja que es veu reflectit en una mateixa imatge l'estereotip

que hi ha de "cos perfecte" (amb el maniquí) i la vertadera realitat (amb el cos de l'alumnat). D'aquesta forma, també s'obté un resultat diferent, és a dir, mostra per una banda la diferència entre cada tipus de cos i del maniquí i per altra, que no hi ha un tipus de cos establert com bé intenten vendre els grans comerços i les marques de roba conegudes, sinó que cada cos té la seva estructura i tots ells són correctes i acceptats.

Serie muestra

Alumnat de 6è curs d'Educació Primària del CEIP Torreblanca (2020). Sis retrats del cos complet. **Serie Mostra** organitzada per sis fotografies digitals, totes elles d'alumnes, tres nenes i tres nenes. Edició fotogràfica i transparència del maniquí realitzat per Aroa Bort.

Quant a aquests resultats de serie mostra, cal comentar que el contingut i el resultat seria més ampli amb més participants. D'aquesta mateixa forma es veurien més diferències i similituds amb altres alumnes i altres edats.

MITJANA VISUAL

Per obtenir els objectius establerts anteriorment, s'ha portat a terme la creació d'una mitjana visual, la qual deriva de la mitjana aritmètica matemàtica. Aquest procés consisteix a agrupar les característiques visuals de les imatges, i així obtenir la seva visió total i individual.

Per a realitzar aquest procés, el que primer s'ha dut a terme ha sigut l'obtenció de les fotografies realitzades pels alumnes. A continuació s'ha agrupat tot el material i s'ha fet ús de la transparència, superposant-les una damunt d'altra respecte a un eix de referència. Així doncs, buscant la semblança de la totalitat fotogràfica de la sèrie, com a objectiu principal. Aquest procés s'ha dut a terme amb un programa d'edició fotogràfica anomenat Photoshop.

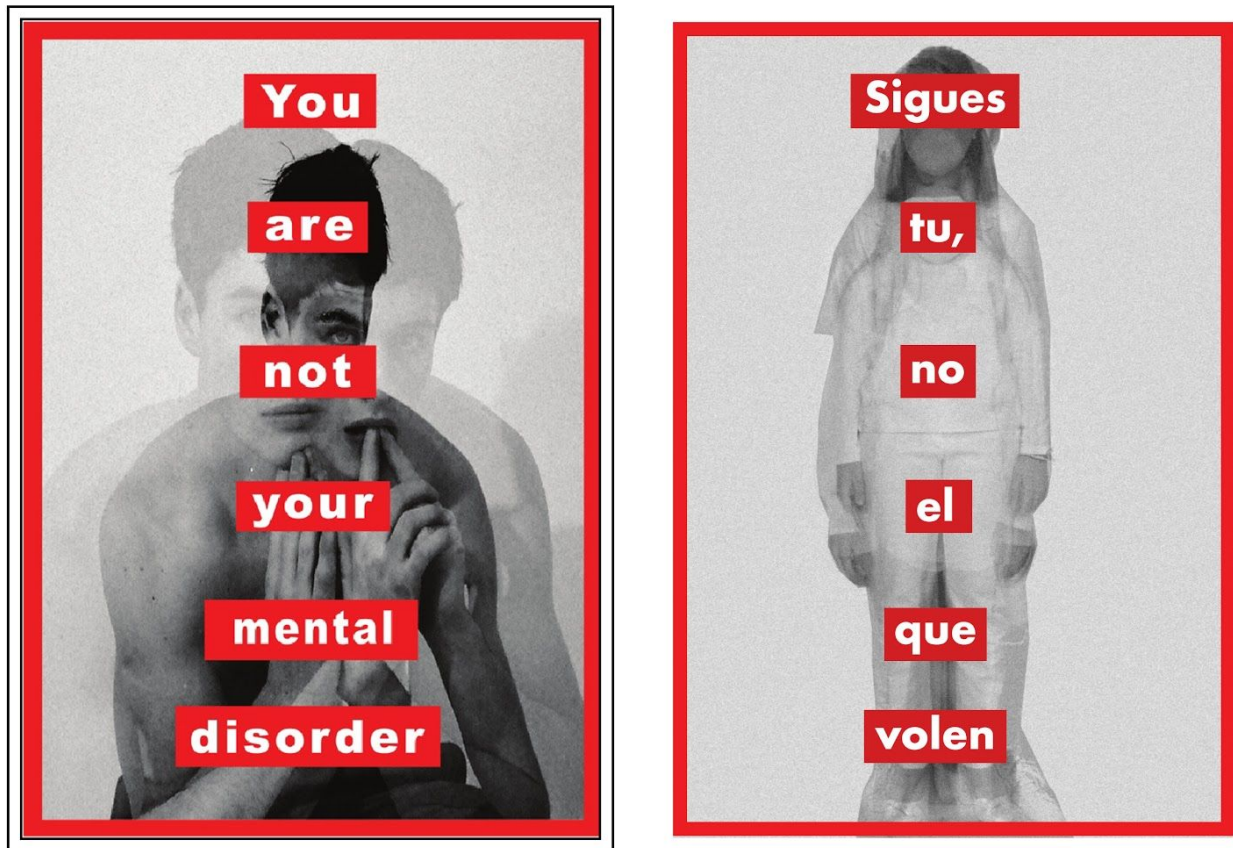
Aroa Bort Pitarch (2020) Similituds i diferències del cos humà. Transparència.

FotoMuntatge compostat amb fotografies superposades de l'alumnat de 6è curs d'Educació Primària del CEIP Torreblanca.

En aquest apartat també es treballa amb l'estil de l'artista Barbara Kruger, comparant una de les seves obres amb el resultat d'aquesta mitjana visual. Es creu convenient realitzar aquesta comparació, ja que la referent també utilitza aquesta tècnica com es pot observar en l'obra seleccionada.

Aquesta obra s'ha escollit, ja que el missatge i la composició artística és semblant a l'elaboració d'aquest projecte. En primer lloc es pot observar en l'obra de l'artista com és la seva composició, composta per una fotografia amb transparències i amb un text breu, concís i potent. A més, s'aprecia la utilització d'uns colors foscos per al missatge negatiu en aquest cas el blanc i negre, en la fotografia i l'ús del roig viu i el blanc en el missatge positiu, en el text, i així aconseguint un missatge total.

Per a l'elaboració d'aquesta comparació s'ha escollit una mitjana visual i s'ha elaborat per a aconseguir una aparença molt semblant a l'obra de Kruger. Seguint el seu patró s'ha elaborat un lema, d'acord amb el missatge que es vol transmetre amb aquesta mitjana visual, és a dir, afegint la seva tècnica al resultat de la mitjana visual.

Aroa Bort (2020) Mitjana visual a l'estil de Barbara Kruger. **FotoAssaig Elemental** compost per una fotografia digital de Aroa Bort amb l'edició de Maria Avariento i Aroa Bort, i una Cita Visual Literal (Barbara Kruger, 2004)

LÍNIA CONTORN

En aquest apartat es presenta l'adaptació de l'elaboració del collage, com en el cas anterior, de forma telemàtica. Per tant s'ha realitzat una simulació digital amb les fotografies obtingudes, ja que en un primer moment el projecte estava dissenyat per a elaborar-se de forma experimental amb l'alumnat, però a causa de la situació actual s'ha adaptat el projecte a les circumstàncies.

L'activitat s'anava a treballar amb grups formats per cinc alumnes, la qual consistia a elaborar el seu propi collage seguint unes directrius, a partir de l'activitat treballada anteriorment. El primer que s'anava a realitzar en el collage era treballar amb la línia, el punt i el contorn, d'aquesta forma cada membre del grup plasmava la seva pròpia silueta en el paper del collage, superposant l'una damunt de l'altra, mètode que emprat d'una

performance de l'artista Joaquin Roldan, mostrat anteriorment. A continuació, cada grup escolliria un lema per al seu collage, per tant a banda de treballar amb la tècnica anterior, s'introdueix la paraula i el contrast de colors per treballar la metodologia de l'artista Kruger en el collage. Per aconseguir aquest resultat, una vegada realitzat el conjunt de siluetes, se'ls presenta diferents paraules i conceptes per poder dissenyar aquest segon apartat i construir un lema. Finalment es conclouria el collage amb l'agregació del lema escollit anteriorment sobre les siluetes, formant el collage final.

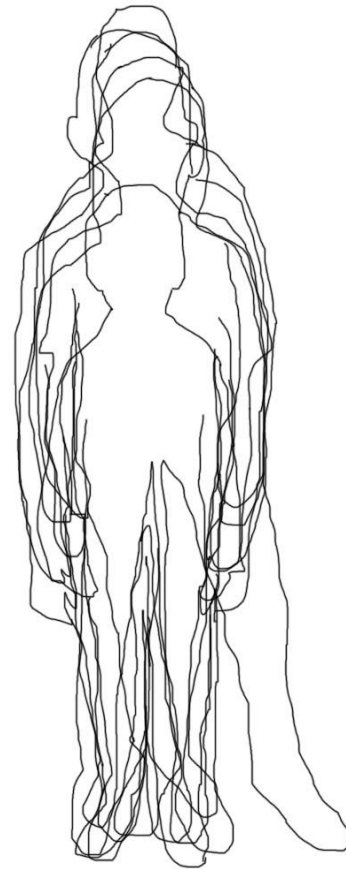
Com bé s'ha comentat anteriorment aquesta activitat no s'ha pogut realitzar de forma presencial i per tant passa a ser una proposta didàctica que s'ha realitzat digitalment per mostrar un exemple del resultat que es volia obtenir.

Per fer-ho, també s'ha treballat amb el programa d'edició fotogràfic, Photoshop. Amb les fotografies que l'alumnat ha realitzat, s'hi ha obtingut les siluetes de forma individual i s'han superposat formant una mitjana visual seguint el patró que s'ha realitzat amb les fotografies de l'activitat anterior, i així obtenint un resultat semblant al plantejat anteriorment.

A continuació s'ha escollit un lema per afegir-lo al collage, a partir de les següents propostes:

- Una mesura que s'adapta al cos
- Igual et queda bé
- Sigues tu, no el que volen
- Tu ets el patró perfecte

A partir d'aquests s'ha escollit l'últim lema: "Tu ets el patró perfecte". Com en la resta d'activitat s'ha utilitzat el Photoshop per introduir aquest lema en el collage i completar l'activitat. Els colors que s'han emprat per a l'elaboració de tot el collage són el negre, blanc i roig, seguint l'estil de Barbara Kruger. Cal dir, que l'elecció dels colors també influeix en el

conjunt final del collage, ja que s'utilitza els colors vius per a ressaltar el missatge positiu i els colors neutres per al missatge.

Aroa Bort (2020) Collage final digital compost a partir de fotografies superposades de l'alumnat de 6è curs d'Educació Primària del CEIP Torreblanca.

Com bé s'ha comentat al llarg del treball, a causa de la situació actual el procediment per arribar a aquestes conclusions no ha sigut el plantejat en un primer moment, ja que ha estat modificat i d'aquesta forma s'ha desenvolupat de forma telemàtica i no en l'aula educativa.

Cal remarcar que si la pràctica s'haguera portat a terme de forma presencial, el resultat haguera sigut diferent, ja que la participació de l'alumnat haguera sigut més complexa i s'hi

---

haguera obtingut més varietat de resultats. A més, també s'haguera obtingut unes fotografies més elaborades i seguint un patró més concret, ja que en l'aula l'alumnat haguera tingut un suport i un control més ampli, a més de disposar d'un material més òptim, com per exemple l'ús d'una càmera digital fotogràfica.

Quant a l'elaboració del collage, l'alumnat haguera sigut el principal protagonista i creador, sent així autors de l'obra al 100%. Donat que no ha sigut possible, el resultat final ha sigut una aproximació creada a partir del material obtingut i intentant incloure a l'alumnat el màxim possible.

Es creu convenient destacar l'opinió i els pensaments que ha mostrat l'alumnat al llarg de les videoconferències realitzades durant l'elaboració del projecte. Una vegada plantejada la qüestió crítica l'alumnat ha sigut conscient en tot moment de la presència dels estereotips i les seves repercussions, fet que s'ha vist reflectit amb les seves reflexions. La major part dels participants, han tingut una actitud crítica favorable, és a dir, han sigut capaços d'adonar-se'n d'aquest fet i han compartit algunes experiències i sentiments personals amb la resta de companys. D'aquesta forma, s'ha arribat a la conclusió conjunta que cada cos és individual i tots han de ser acceptats per la resta, complint així l'objectiu final del projecte.

Pense que el resultat s'ha intentat aproximar al màxim possible a la proposta didàctica principal, adaptant cada apartat a la situació. A més, considere important portar a terme aquest tipus de projectes en l'àmbit educatiu, ja que d'aquesta forma es treballa la creativitat i la capacitat de crítica de forma artística. Tot i els inconvenients que han sorgit, ha sigut una experiència molt gratificant i motivadora tant per a mi com per a l'alumnat.

Per concloure m'agradaria finalitzar aquest apartat compartint aquesta cita d'una gran artista, "No necessitem més objectes, necessitem experiències que connecten a les persones. Jo vull generar sinergies i camps d'acció: no per a què somiem, sinò per a despertar del somni." (Yolanda Domínguez, 2019).

---

10. Linies d'investigacions futures

En aquest apartat s'exposa àmpliament del projecte del treball final de grau. Donat que aquesta activitat ha sigut modificada, ha passat a ser una proposta didàctica experimental, ja que no s'ha pogut portar a terme de forma pràctica. Per tant, es mostra alguns aspectes que m'agradaria portar a terme en una aula de forma presencial.

Aquesta proposta es manté els mateixos procediments que s'han dut a terme, però de forma presencial, amb la finalitat d'una participació plena per part de l'alumnat i obtindre els resultats a la vegada de l'elaboració i no com en aquest cas, ja que els resultats han sorgit posteriors a l'elaboració d'edició i no de forma simultània.

Per tal d'arribar a aquest objectiu, part del procés creatiu de l'actiu es veuria modificat, com és el cas de la comparació del cos de l'alumnat amb el maniquí. Per a dur a terme aquesta línia d'investigació futura es faria ús d'un projector, per tal de mostrar de forma visual i experimental la imatge del maniquí sobre el mateix cos de l'alumne/a.

A més, m'agradaria portar a la pràctica el collage, ja que pense que els resultats serien molt variats, la participació dels alumnes augmentaria i es podria obtenir més resultats i continguts proporcionats per part de l'alumnat i així obtenir una anàlisi més ampli i complet. I al mateix temps, fent ús de material artístic de forma experimental.

Així, com a futur projecte podria comparar els resultats d'un projecte amb l'altre, ja que els resultats que s'hi han obtingut han sigut els que s'esperaven, però tampoc es pot confirmar al 100%, ja que cap la possibilitat d'obtenir unes conclusions diferents en el cas d'haver-se portat a l'aula, ja que amb l'art es pot obtenir diferents interpretacions depenent del punt de vista de cadascú. Donat que considere que és un projecte molt gratificant i reflexiu tant per a l'alumnat com per als docents, m'agradaria tenir l'oportunitat de poder comparar aquests resultats amb el resultat d'altres nens i nenes. Així doncs, espere poder portar aquest projecte a la pràctica en un futur pròxim com a docent.

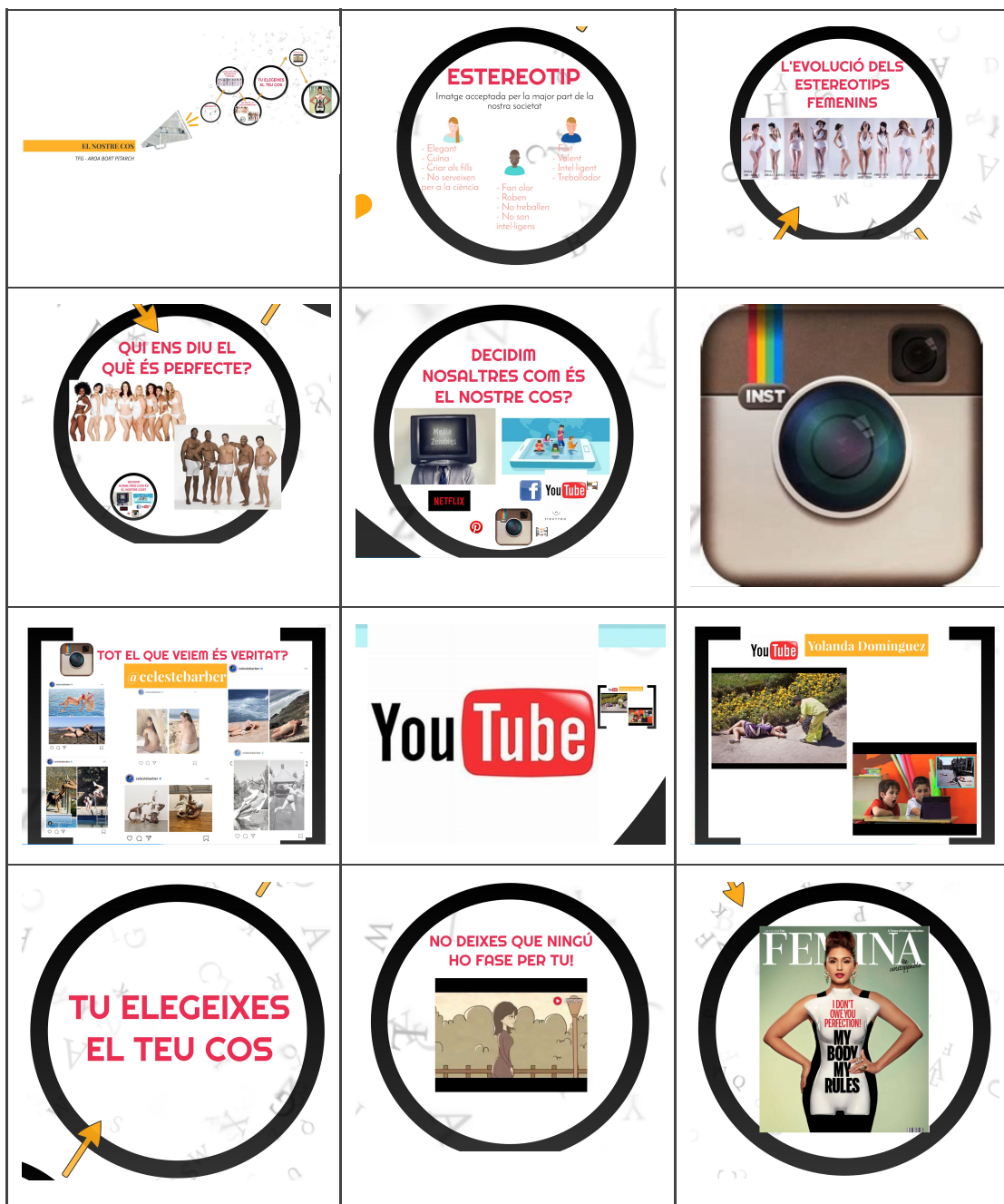
11. Bibliografía i webgrafía

- MEC(2013). LLEI ORGÀNICA 8/2013, de 9 de desembre, para la millora de la qualitat educativa.
- MEC(2006). LLEI ORGÀNICA 2/2006, de 3 de maig, de Educació.
- MEC(2014). Decret 108/2014, de 4 de juliol, del consell - currículum EP.
- MEC(2014). Real Decret 126/ 2014, de 28 de febrer.
- Currículum bàsic EP.
- López, F. (2005). *Metodologías participativas en la enseñanza universitaria*. Madrid: Narcea.
- Rubio Fernández, A. (2015). *Metodologías Artísticas de Enseñanza. Un enfoque escultórico para la educación artística..* Universidad de Granada.
- Molinet Medina, X. (2015). El retrato fotográfico com estrategia para la construcción de identidades visuales. (Tesis Doctoral). Universidad de Granada.
- Roldán, J., & Marín Viadel, R. (2012). *Metodologías artísticas de investigación en educación* (3rd ed.). Archidona: Aljibe.
- Martínez Cano, S. (2018). Aprender pensando: metodologías artísticas para la escuela. *Padres Y Maestros*, (375), 17. Retrieved from <https://revistas.comillas.edu/index.php/padresymaestros/article/view/9004/8476>
- GALTON, Francis (2006). 'Retratos compuestos'. En NARANJO, J. (ed.). *Fotografía, antropología y colonialismo 1845-2006*. Barcelona: Gustavo Gili, pp. 64-79. [Texto original: GALTON, Francis (1879). 'Composite portraits, Made by Combining Those of Many Different Persons Into a Single Resultant Figure', *Journal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 8, pp. 132-144]
- Calvo Santos, M. (2017). Barbara Kruger. Retrieved 12 Abril 2020, from <https://historia-arte.com/artistas/barbara-kruger>
- Vanessa Beecroft | artnet. (2020). Retrieved 15 Abril 2020, from <http://www.artnet.com/artists/vanessa-beecroft/>
- Blanco, Á. (2020). Cindy Sherman: Biografía, Obras y Exposiciones. Retrieved 26 May 2020, from <https://www.alejandradeargos.com/index.php/es/completas/32-artistas/409-cindy-sherman-biografia-obras-y-exposiciones>
- Dominguez, Y. (2020). Yolanda Domínguez. Retrieved 5 April 2020, from <https://yolandadominguez.com/>
- Barber, C. (2020). *Instagram*. Retrieved from <https://www.instagram.com/celestebarber/>
- BuzaMoto, T. (2020). Welcome — Jenny Holzer. Retrieved 15 April 2020, from <https://projects.jennyholzer.com/>
- Log In | Prezi. (2020). Retrieved 26 May 2020, from <https://prezi.com/dashboard/>
- Dominguez, Y. (2016). *Niños vs. Moda* [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=LIShHeU2qU4>

- Garcia, A. (2020). El arte en tiempos de pandemia. Retrieved 29 May 2020, from <https://www.liderempresarial.com/el-arte-en-tiempos-de-pandemia/>

12. Annexos

- Annex 1 → https://prezi.com/a_c04oyrp9uz/?utm_campaign=share&utm_medium=copy&rc=ex0share

• Annex 2

ACTIVITAT VOLUNTÀRIA

S'invita a l'alumnat de sisé a participar en aquesta activitat totalment voluntària, ja que la mestra de pràctiques requereix la vostra ajuda per a elaborar el seu Treball Final de Grau. Es reitera que no és una activitat obligatòria.

Directrius per a col·laborar:

- Busca una paret llisa (sense quadres, rellotges, etc.).
- Assegura't de tenir una bona llum.
- La fotografia ha de ser de cos complet.
- Fes-te dues fotos vestit/da de blanc (una de front i una d'esquena).
- Fes-te dues fotos vestit/da com vulgues (una de front i una d'esquena).

Us informem que aquesta activitat és totalment anònima, ja que les cares seran totalment pixelades. Us demanem que informeu els pares i mares per a participar en l'activitat.

Aquell/a què participe, ha de lliurar les fotografies abans del dia 29/04/2020 al correu següent:

aroetabort97@gmail.com

En cas de tenir algun problema a l'hora del lliurament, contacteu amb Abel o Aroa.

A continuació us mostrem uns exemples per tal que tingueu més clar com han de ser les fotografies (una imatge val més que mil paraules):

Moltes gràcies per la vostra col·laboració.